

- a) sposobu, w jaki opis wkomponowuje się w całość tekstową wyższego rzędu;
- b) sposobu, w jaki opis jako całość funkcjonuje we własnych granicach i zapewnia sobie spójność semantyczną;
- c) podobieństw i różnic strukturalnych w aktualizowanych typach tekstów opisu" (s. 11). Wpisana w tradycję Bachtinowską, aplikująca najważniejsze elementy teorii tekstu do analiz form gatunkowych, starannie skomponowana, imponująca dociekliwością badawczą, napisana precyzyjnie i elegancko – znakomita książka B. Witosz powiększa zbiór godnych polecenia opracowań stopniowo budujących teorię gatunku i ustalających zakres i program analiz owego filologicznego fenomenu.

Ze względu na wymienione walory i cały szereg innych, tu nie wskazanych, trudno sobie wyobrazić filologa, który nie przeczyta tej książki i nie podda się jej urokowi.

Literatura

- Bauer Z., 1996, *Gatunki dziennikarskie. – Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Z. Bauer, E. Chudziński, Kraków.
- Heinemann W., Viehweger D., 1991, *Textlingwistik. Eine Einführung*, Tübingen.

MARIA WOJTAK

MARZENA MAKUCHOWSKA, MODLITWA JAKO GATUNEK JĘZYKA RELIGIJNEGO, Opole 1998, 127 s.

W zbiorze prac poświęconych problematyce gatunków mowy pojawiła się książka bardzo interesująca i inspirująca. Stanowi bowiem próbę monograficznego opisanie – modlitwy – gatunku, który – od zawsze – można powiedzieć, towarzyszy człowiekowi jako istocie rozumnej i czującej, doświadczającej przy tym, by posłużyć się określeniem Zdybickiej (1984, 123-124), poczucia bytowej niewystarczalności (przygodności) i potrzeby przekroczenia tych ograniczeń przez kontakt z Absolutem.

Aby scharakteryzować gatunek tak skomplikowany zarówno co do swego statusu, jak i wyróżników oraz komunikacyjnego zastosowania, Autorka wprowadza w części I szereg pojęć, tworzących kontekst pojęciowy, ułatwiający konce-

ptualizację pojęcia tytułowego. Zawiera on następujący zbiór zjawisk: religia, język religii (religijny), język sacrum. Twórczyni pracy stara się przy tym pokazać, że trudności związane z opisem wymienionych pojęć wiążą się nie tylko z ich naturą, ale też zróżnicowaniem perspektyw i punktów widzenia, typowych dla nauk religiologicznych i filologicznych – gdyż w obrębie tych dyscyplin język religijny, konceptualizowany w rozmaity sposób, uzyskuje mniej lub bardziej wszechstronne charakterystyki.

Trudno oczekiwać od młodej badaczki takiego opanowania złożonej problematyki, które dawałoby swobodę w stawianiu problemów, ich oświetlaniu bądź rozwiązywaniu. Książka Marzeny Makuchowskiej jest świadectwem ogromnej sprawności w tym zakresie.

Już w rozdziałach sprawozdawczych uwidacznia się wyraźnie stopień skomplikowania zjawisk. Autorka stara się nie ułatwiać sobie zadania i nie ograniczać zakresu omawianych zagadnień. Budując kontekst pojęciowy, czy raczej zdając sprawę z tego, jak on jest budowany w różnych dyscyplinach, wykazuje się erudycją, umiejętnością twórczego korzystania z ustaleń nauk religiologicznych (tak brzmi tytuł jednego z segmentów pracy). Dzięki temu wywodowi, choć układa się on w mozaikę, z której wypadło trochę kamyków, filologiczny punkt widzenia został wzbogacony o treści istotne, niezbędne dla poprawnych interpretacji tekstów modlitewnych, a nie zawsze szeroko znane.

Jako filolog Autorka ma prawo do selekcji publikacji, omówienia wybranych sposobów postrzegania języka religijnego, uwzględnienia niektórych kategorii opisu itd. Nie musiała się też usprawiedliwiać z dokonanych wyborów. Trudno jednak zastosować taką licencję do rozdziału *Język religijny w badaniach stylistycznych*. Po pierwsze - należało raczej napisać filologicznych, poszerzając obszar penetracji o prace historycznoliterackie bądź teoretycznoliterackie (wypadła Autorce z pola widzenia modlitwa poetycka). Po drugie - w rozdziale zostały pominięte prace, które rozpatrywały formy wypowiedzi religijnej w kategoriach stylu. Autorka przez skromność nie odesłała do zawartego w bibliografii własnego opracowania z *Przewodnika po stylistyce polskiej*, gdzie te zagadnienia są omówione. Po trzecie - przyczyny pomijania języka religijnego w schematach klasyfikacyjnych współczesnej polszczyzny są znacznie głębsze, niż to zostało pokazane w uwagach na s. 31. Po czwarte, badania nad gatunkami języka religijnego, choć skromne jeszcze, pozwalają na znacznie bardziej rozbudowaną i wielowątkową ich charakterystykę, usprawiedliwiają Autorkę rozmiary książki, a przede wszystkim stopień skomplikowania wspomnianych zjawisk.

Ogromnymi walorami poznawczymi, wieloaspektowością analiz, popartych dużą erudycją odznaczają się natomiast opisy modlitwy jako gatunku. Twórczy-

ni pracy potrafiła w nich połączyć różne punkty widzenia w zintegrowanej analizie zjawisk dalekich od jednorodności. Jest to niezbywalne osiągnięcie Autorki.

Godne uwypuklenia jest stanowisko panchroniczne. Uwzględnianie tekstów z różnych epok stworzyło możliwość pokazania trwałych składników wypowiedzi modlitewnej, a więc ustalenia dominanty gatunkowej. Autorka nie posługuje się tym pojęciem, sytuując swoje rozważania w kontekście kognitywistycznym, odwołując się do pojęcia prototypu, wprowadza to polską refleksję genologiczną na nowe tory.

Zgodnie z ustalonym w genologii lingwistycznej sposobem opisu gatunku wypowiedzi, zapoczątkowanym przez Bachtina, Marzena Makuchowska uwzględniła w swoim modelu interpretacji następujące zagadnienia: a) **struktura modlitwy** (delimitacja i segmentacja) ze zwróceniem szczególnej uwagi na budowę oracji rzymskiej jako formy prototypowej (wzorzec gatunku, s. 54), b) **uwarunkowania komunikacyjne** – zob. fragment poświęcony dialogowości tekstu, a także fragment dotyczący etykiety itd., c) **pragmatyka modlitwy** – ten fragment rozbity na kilka segmentów szczegółowych zawiera subtelne i pogłębione analizy potencjału illokucyjnego tekstów modlitewnych, a także sposobów jego realizacji w wypowiedziach, d) **elementy stylistyki** – opis nie jest kompletny, ale Autorka zwraca uwagę na dominanty stylistyczne: apostrofę, powtórzenie, hieratyzację leksyki.

Rysuje się w ten sposób wielobarwny obraz konwencji gatunkowej modlitwy jako typu wypowiedzi, obraz zawierający precyzyjny opis zbioru cech powtarzalnych, ich hierarchizację oraz zmienność (mobilność układu). W polskiej (i nie tylko!) literaturze filologicznej jest to pierwsze tego rodzaju opracowanie. Praca wnosi też znaczący wkład w ogólną teorię gatunków. Polecam ją wszystkim badaczom, dla których problematyka genologiczna jest zbiorem zagadnień gorących, godnych uwagi, twórczego rozważenia i dopełniania. Myślę jednak, że monografia jednego z ważniejszych dla człowieka gatunków wypowiedzi stanie się pasjonującą lekturą dla znacznie szerszego grona (nie tylko filologów).

Literatura

- Makuchowska M., 1995, *Styl religijny. – Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole.
Zdybicka Z., 1984, *Człowiek i religia*, Lublin.

MARIA WOJTAK